

FRITIDSLÄRAREN I GRAZONEN

En vetenskaplig essä om fritidslärares
mångtydiga roll i skolan

Anna Cronquist
Lorena Masi

Handledare:
Krystof Kasprzak
Södertörns högskola
HT 2019

Abstract

“The leisure teacher in the grey area” is a scientific essay about the leisure teacher’s ambiguous role in school. The essay is based on portrayals, which represent situations directly taken from our own experience in the working field as leisure teachers. In the portrayals we present a few situations, which in our opinion are difficult to judge, regarding the search of a correct way to act. As a result, our occupational role becomes very unclear. We have been working with three main issues, which together forms a foundation in our essay. Throughout our working process we have been using a self-critical perspective and our research is based on scientific literature, the Swedish school’s regulations and governing documents.

We have chosen the essay as a method in our work and thereby we put our own experience and our own actions in a main focus. We have also been working with the *hermeneutic method*, which means that the scientist approaches the scientific object with a subjective angle, based on the scientist’s own preunderstanding. With this essay we aim to pay attention to an issue we experience, when working as leisure teachers, regarding the very unclear description of our working assignments. Often we feel stuck in between the role of other teacher categories and at the end we are finding ourselves in a no man’s land, placed in a grey area. In our research we have come to the conclusion that there aren’t enough documented directives, for which tasks are included, in the working role of a leisure teacher. We believe that this is a main reason to why our profession and our professional role become unclear and at many times, confusing.

Key words: leisure-time centre, leisure teacher, flexibility, occupational identity, intersectionality

Sammanfattning

”Fritidsläraren i gråzonen” är en vetenskaplig essä om fritidslärarens mångtydiga roll i skolan. Uppsatsen har sin utgångspunkt i gestaltningar som är tagna direkt från vårt dagliga arbete som fritidslärare. I gestaltningarna tar vi upp några för oss svårbedömda situationer, där en otydlighet i vår yrkesroll uppstår. Vi har arbetat fram tre frågeställningar som tillsammans utgör grundpelarna i vår uppsats. Under arbetets gång har vi använt ett självkritiskt perspektiv och tagit stöd av tidigare forskning i form av vetenskaplig litteratur, samt av skollagen och skolans styrdokument.

Vi har valt essä som metod i vårt arbete, därmed står våra egna erfarenheter och vårt eget handlande i fokus. Vi har även arbetat med den *hermeneutiska metoden*, vilket innebär att forskaren närmar sig forskningsobjektet subjektivt utifrån sin egen förförståelse. Med den här uppsatsen vill vi uppmärksamma hur vi som fritidslärare, på grund av otydligheten i vårt arbetsuppdrag, ofta hamnar i kläm mellan andra lärarkategorier och på så vis hamnar i ett ingenmansland, i en grå zon. I vår undersökning har vi kommit fram till slutsatsen att det inte finns tillräckligt tydliga och dokumenterade direktiv för vilka arbetsuppgifter som ingår i en fritidslärares yrkesroll. Vi anser att detta är en huvudsaklig anledning till att vårt yrke och vår yrkesbeskrivning blir otydlig och i många fall förvirrande.

Nyckelord: fritidshem, fritidslärare, flexibilitet, yrkesidentitet, intersektionalitet

Innehåll

Abstract	2
Sammanfattning.....	3
Berättelse Anna	5
Brygga Anna	8
Berättelse Lorena	9
Brygga Lorena.....	12
Syfte och frågeställningar.....	13
Metod.....	15
Etiska överväganden	17
Reflektion	17
Lorenas reflektion över Annas berättelse	17
Annas reflektion över Lorenas berättelse	19
Gemensam reflektion.....	20
Fritidshemmet då och nu	21
Vad säger styrdokumentet?	23
När är det okej att säga nej? När ska vi säga nej?	24
Intersektionalitetsteorin	26
Fritidsläraren i gråzonen	27
Slutord.....	31
Referenser	34

Berättelse Anna

”Aaaaahhhh....sluuuuta! Jag haaaatar dig!” Orden ekar i hallen, studsar sicksack mellan väggarna och når i samma stund allas uppmärksamhet. Klockan är 07.57 och den trånga hallen kryllar av elever som strax ska börja skoldagen. Jackor, mössor, skor och väskor i en kaskad av färger slängs hit och dit i ett försök att hitta sin slutdestination och hängas upp på en silverfärgad krok. 104 elever i årskurs 2 ska samsas om ett minimalt antal kvadratmeter. ”Inte konstigt att det blir kaos”, hinner jag tänka samtidigt som jag skyndar mig ditåt. Jag får navigera mig fram som en vilsen sjöfarare i tät dimma, genom ett stormigt hav av elever som är på väg till sina olika klassrum, innan jag möts av Lina. Hon är alldeles röd i ansiktet, skakar av frustration och har liksom frusit fast i golvet, stel som en pinne. ”Steget argare skulle väl vara rök som kommer utsipprande ur öronen”, tänker jag vidare. Elliot springer förbi mig i vimlet och hans nöjda ansiktsuttryck avslöjar allt. I ett ögonblick töms hallen på elever och jag blir ensam kvar med Lina.

Jag sätter mig på huk framför en nu ihopsjunken liten tjej och frågar: ”Vad var det som hände?”, men tänker också i samma stund att: ”Det är verkligen inte första gången dessa två elever ryker ihop”, så jag kan redan ana svaret. Tystnaden i rummet blir plötsligt väldigt påtaglig och jag känner hur stressen kryper fram genom kroppen som en ettrig myra som inte hittar hem till stacken. ”Nu väntar de på mig inne i klassrummet”, hinner jag tänka. ”Det är ju där jag ska vara nu enligt mitt schema”, tänker jag vidare samtidigt som jag inser att det är av högsta prioritet att hjälpa Lina. Ändå kan jag inte skaka av mig känslan av att jag just nu förväntas vara på två ställen samtidigt, jag känner mig splittrad och kluven på något vis. ”Han stirrade på mig”, svarar Lina plötsligt och bryter vad som känns som en evighet av tystnad samtidigt som hon borrar ner huvudet i knät. ”Vem då?”, svarar jag fast jag egentligen redan vet. ”Men Elliot såklart, han är så himla dum!”, får jag till svar. ”Oj, det har alltså gått så långt att det räcker att han tittar på Lina för att hon ska gå i taket”, tänker jag stilla.

Jag lovar Lina att jag ska prata med Elliot och får efter en stund med mig henne in i klassrummet där jag vet att Emanuel sitter och väntar på mig, då jag brukar hjälpa honom med matten just den här lektionen. Jag går igenom klassrummet och hinner på min väg fram till Emanuel konfiskera en sax som en elev lekfullt hotar att klippa en kompis med och dela på

två andra elever, som ligger och brottas på den gröna runda mattan i mitten av rummet, samt eskortera dem tillbaka till sina respektive platser. Jag sätter mig så ner bredvid Emanuel och frågar: ”Hur går det för dig?” Samtidigt tänker jag för mig själv hur trött jag är på att agera ”polis” i klassrummet samt hur mycket det här morgonpasset redan har tårt på mig i form av kraft och energi och dagen har bara precis börjat. Jag tänker vidare och räknar i mitt huvud att det åtminstone finns åtta barn i klassen som jag hade behövt hålla i handen under hela skoldagen för att de inte ska bråka med varandra eller i vissa fall helt enkelt bara vara där de ska.

Det är strax efter lunch och jag är på väg att gå på min rast, något som på senare tid blivit dagens hållpunkt för mig då det är en stund jag kan ta en promenad, skingra mina tankar och andas lite frisk luft. Jag slänger på mig jackan och möter halvvägs ut en klasslärarkollega som just är på väg in. ”Vad bra att jag stötte ihop med dig!”, utbrister hon. Jag ler trevligt tillbaka i ett något halvhjärtat försök att bemöta hennes sprudlande entusiasm samtidigt som jag tänker: ”Neej, snälla inte nu!” ”Jag har några funderingar kring eftermiddagens planering i klassen”, kvittrar hon vidare. Jag lyssnar, nickar införstående och ger svar som: ”ja”, ”nej”, ”ja absolut” och ”det låter bra”, för jag vet att ett mer uttömmande svar än så kommer att få mig att stå kvar här ett bra tag till, då den här kollegan verkligen är pratglad och inte alltid kan känna efter när det är läge att runda av. Jag sneglar bort mot den stora klockan på väggen framför mig och inser att för varje minut jag står kvar här och pratar är det en minut som försvinner av min dyrbara rast. Jag tänker för mig själv med en något lätt irritation: ”Förstår hon inte att jag inte har tid med det här nu!?” Jag börjar skruva på mig och under tiden tar kollegan ny sats och jag börjar så smått ge upp allt hopp om att överhuvudtaget få någon rast idag. Ändå så står jag snällt kvar för jag vet att genomför vi inte den här planeringen nu så blir det problem senare när vi inte vet vad vi ska göra och jag inser samtidigt hur dessa spontana hallmöten tyvärr har blivit en nödvändig vana i vår verksamhet.

Vi har till slut en plan för eftermiddagen och jag springer snabbt nerför trappan och trycker upp den tunga dörren ut till skolgården där känslan av frihet sköljer över mig. Solens strålar

hittar mig direkt och träffar mig likt starka strålkastare samtidigt som en ström av färgstarka löv blåser upp i en virvel runtomkring mig som om de lekte tafatt. När jag står där slås jag av den lekfulla tanken att om mitt liv hade varit en film skulle min entré ut på skolgården kunna liknas vid en sådan där klassisk filmscen med en lycklig huvudkaraktär i fokus, uppspelad i slowmotion med pampig musik i ett crescendo och jag reflekterar strax därefter med en aning självironi: ”Borde jag vara orolig över att jag känner den här friheten i samma stund som jag lämnar den här byggnaden?”

Under den sista lektionen för dagen sitter jag och pysslar med en halvklass, vi har samverkanstid och den andra halvan av klassen är kvar i klassrummet, om en timme ska vi skifta. Det är ett omfattande pyssel och vi använder allt ifrån tyger och garn till knappar och limpistoler. Det är en härlig röra av olika mönster och färger i mängder som slängs hit och dit och man kan bara ana att det finns ett bord därunder någonstans. Glada och sorlande elever fyller rummet och det märks tydligt att det här är något som de uppskattar att få göra. För min del tänker jag att det är i dessa stunder jag verkligen kan göra nytta och då främst för att träna eleverna i sociala situationer och hur man beter sig mot varandra. Samtidigt har eleverna ett tålmod som är i princip obefintligt och jag får fint förklara för dem att: ”Det är bara en av mig och många av er och jag kan bara hjälpa en i taget, nu får ni öva på ert tålmod.” En elev brister plötsligt ut: ”Du hade ju behövt vara en bläckfisk för att kunna hjälpa alla oss!” Jag ler åt tanken för jag brukar ofta tänka att jag skulle behöva ett gäng extra armar för att hinna göra allt jag ska på jobbet.

”Tänk om jag verkligen hade varit en bläckfisk?”, säger jag till eleverna. ”Undrar hur det skulle se ut”, fortsätter jag. Jag gör en imitation av en bläckfisk samtidigt som jag viftar och slänger med armarna dallrandes högt upp i luften och jag och eleverna skrattar ikapp. Jag tänker att det är sådana här stunder på jobbet som jag verkligen uppskattar. Det är nu jag känner att jag skapar en kontakt med eleverna, i mindre grupp och när det är jag som planerar och genomför lektionen. Jag tänker vidare att det är nu jag känner att jag i mitt arbete har ett syfte och en mening samt att det jag bidrar med kan göra skillnad för eleverna, inte minst i det

sociala samspelet med varandra. Jag tänker hoppfullt: ”Mer sådan här verksamhet tack! Det är ju det här jag utbildat mig till att vara, en fritidslärare.”

Brygga Anna

Mitt schema om dagarna är fullspäckat och jag måste hålla så många bollar i luften samtidigt, att jag ständigt går runt med lappar i fickorna med notiser att göra så jag inte glömmer bort. Det är en ständig stress och det är inte bara mitt schema som spelar roll. Om det händer mig en oförutsedd händelse som jag måste reda i, kan det direkt medföra att jag blir sen att byta av en kollega på utsatt tid. Det i sin tur gör att kollegan kanske missar tid av sitt nästa pass eller sin rast och det blir som en dominoeffekt i en följd efter en annan. Förflyttningstid på fem minuter är det inte tal om utan när jag avslutar ett pass ska jag i samma sekund vara på nästa vilket kan tyckas vara helt orealistiskt i många fall.

Det finns ingen luft i mitt schema överhuvudtaget, dyker det upp oförutsedda händelser, vilket det ständigt gör i det här yrket, så går det tid av nästa moment för dagen när jag ska försöka lösa dessa, till exempel som i berättelsen med Lina och Elliot i min gestaltning ovan. Stressen på jobbet resulterar i en känsla av ständig otillräcklighet där jag upplever att jag inte ens hinner gå på toaletten och ännu mindre läsa mailen. Jag känner mig som en robot och känslan av otillräcklighet sköljer över mig och inte då i form av några vattenstänk utan snarare en hel flod och jag får vada motströms. Arbetslusten dalar och det känns inte längre roligt och motiverat att gå till jobbet. Kanske är det också detta som bidrar till att jag känner en sådan frihet när jag under min rast kan ta en promenad och lämna skolområdet en stund, vilket jag beskrivit i den andra delen av min gestaltning.

Under en arbetsdag slits jag mellan orimligt många uppdrag där jag har schemalagd arbetstid i klassrummet dagtid för att arbeta som hjälplärare eller elevresurs. Jag funderar över vem jag hjälper genom rollen som någon slags ”allt-i-allo” på jobbet, inte är det mig och inte heller de elever jag ska ansvara för på eftermiddagen i fritidsverksamheten, då min ork kommer att vara i princip obefintlig. Det har på senare tid blivit färre och färre stunder på jobbet då jag känner

att mina kompetenser som fritidslärare kommer till sin fulla rätt. I historien med bläckfisken, den tredje delen av min gestaltning, ville jag lyfta fram ett exempel där jag i den stunden kunde känna att jag var på rätt plats för mitt yrkeskunnande och jag anser att det är sådana inslag i verksamheten jag borde få möjlighet att lägga mer av min tid och energi på. Jag funderar vidare över vad det egentligen är som har hänt med fritidsläraryrket idag. Kanske är svaret så enkelt att skolan är obligatorisk för eleverna men inte fritidshemmet. Enligt mig har skolan idag blivit en verksamhet som bygger på att skaffa nöjda ”kunder”, i det här fallet elever och föräldrar, och då är det den obligatoriska skolan alla resurser satsas på och vad som händer med fritidshemmet blir då mindre viktigt.

Jag funderar över min arbetssituation och tänker att arbetsuppgifterna för fritidsläraren spårat ur och det känns som att det inte finns någon begränsning i omfånget. Varför känner jag mig fortfarande osäker på vilka arbetsuppgifter som ingår i min yrkesroll efter tre års utbildning på högskola? Hur mycket arbete ska jag behöva ta på mig innan samvetet säger ifrån? Ska jag verkligen agera ”polis” i klassrummet eller vara ”hjälp lärare” hela skoldagen för att sedan vara helt slut när fritidsverksamheten börjar på eftermiddagen? När har jag rätt att säga nej?

Berättelse Lorena

Det är onsdag förmiddag och jag har precis haft musiklektion med årskurs 1. Jag sitter kvar på den stora blåa runda samlingsmattan och tänker mig tillbaka till höstterminens första veckor. Då hade de flesta ett leende på läpparna, vi hälsade på varandra med glädje när vi möttes i korridorerna eller ute på skolgården. Läsåret framför oss kändes roligt och lätt. Det har gått ett par månader sedan den där varma sensommardagen då våra elever kom tillbaka från sommarlovet. Hösten gör sig påmind inte bara utomhus men också bland personal och elever. Det är förkylningens och andra sjukdomars säsong. Elever blir sjuka. Personal blir sjuk. Personalens egna barn blir sjuka och personalen måste då ”vabba”. Flera kollegor är borta. Det är den tiden på året då vi aldrig är fullbemannade på mitt jobb, och det varar hela vägen fram till våren.

Trots att jag har arbetat länge är det en utmaning för mig att undervisa i musik. Musikämnet ingår i min fritidslärarytbildning så detta läsår undervisar jag förskoleklassen och årskurs 1. Det är nytt men det känns bra. Jag samlar ihop mina saker i musikrummet och förbereder mig för en och en halv timmes planering. Jag förbereder en kopp kaffe, plockar ihop allt jag behöver och går in till det tomma arbetsrummet. Här är det tyst och ljust och doften från min kaffekopp skapar en mysigt skön känsla. Det är förmiddag och de flesta av mina kollegor har lektion eller är i något klassrum som resurs. Jag älskar att sitta i arbetsrummet i lugn och ro och ha tid att planera och reflektera samt att samla material till min undervisning. Jag har även en timmes planeringstid på fredagar, men den timmen är till fritidshemmet. Jag känner att denna stund kommer att bli produktiv och andas in djupt och slappnar av. Jag tar en klunk kaffe och låter tankarna sväva iväg innan jag sätter mig tillrätta, öppnar min dator och börjar med planeringen.

Efter trettio minuter kommer min arbetslagsledare in och frågar om vi kan prata en stund. *Får jag säga nej*, tänker jag för mig själv. Jag tittar upp mot henne och ser att hon ser stressad ut och jag tycker nästan synd om henne. Hon tittar vänligt på mig. Jag känner nästan att jag kommer att ångra detta samtal, men svarar på hennes fråga.

-Ja, vi kan prata en stund, svarar jag lite frånvarande. Jag vill egentligen inte tappa fokus från min planering. Jag känner en lätt irritation växa inom mig och tänker att nästa gång jag har planering kommer jag att sätta mig i ett annat rum.

-Du har säkert fått veta att Stefan är sjukskriven i två veckor. Vi behöver lösa hans lektioner, vem som kan ta dem. Ledningen tänkte på dig...att du kan ta hans lektioner med femmorna och tvåorna, börjar hon försiktigt. Hon sätter sig mitt emot mig och väntar på min reaktion.

-De lektionerna krockar med min planering. När ska jag ha den istället? svarar jag med en mycket lugnare röst än vad jag egentligen känner mig. Det är inte första gången jag blir ombedd, snarare beordrad, att ta min kollegas lektioner när han är borta. Jag märker hur irritationen växer sig starkare inom mig, den blandas med en känsla av maktlöshet och frustration över att jag inte får utföra mina arbetsuppgifter i lugn och ro. Plötsligt känns det otryggt och jag vill därifrån. Fly från denna ständiga känsla av ovisshet. Känslan av att jag vet

att närsomhelst måste jag släppa det jag arbetar med för att göra något annat som egentligen inte ingår i mina arbetsuppgifter. Jag minns inte att det står "vikarie" i mitt kontrakt.

-Jo, vi har tänkt att du inte behöver ha dina vanliga lektioner med förskoleklassen och kan ha din planering istället. Skolan har en väldigt stram budget just nu och det är super om du kan ta Stefans lektioner så att vi inte behöver ta in en vikarie, säger hon med mjuk röst och lägger till med ännu mjukare röst:

-Vi vet inte hur länge Stefan kommer att vara sjukskriven, så vi behöver lösa hans musiklektioner...*Jag bryr mig inte om skolans budget*, har jag lust att skrika tillbaka. *Det är inte mitt ansvar, fattar du inte?* Men jag gör inte det, jag håller mig lugn. Jag vet att jag inte kan säga nej, att ledningen redan har bestämt det och att fråga mig är ren formalia.

-Så istället för 180 minuters planering kommer jag att få ha 80 minuters, och dessutom vet vi inte när han kommer tillbaka...hmmm, ja, vad ska jag säga? Jag har nog inget annat val än att göra det, säger jag uppgivet och vill bara att hon ska gå och låta mig vara. Jag tittar ner på datorn igen som om jag är på väg att fortsätta med planeringen. Hon förstår att jag inte vill prata längre.

-Tack för att du är flexibel! säger hon med lättnad och lämnar rummet med snabba steg. Jag sitter ensam igen i samma rum men det känns annorlunda nu. Det är inte lika mysigt längre och kaffet har kallnat. Det känns till och med som att solen har gått i moln. Jag har tappat mitt fokus totalt och känner att det kommer att bli svårt att komma igång igen. Allt känns som i uppförsbacke. Fan!

-Javisst...flexibel, mumlar jag för mig själv i det tomma rummet. Jag sitter kvar med en känsla av att ha blivit lurad, en känsla av att jag borde veta bättre, en känsla av osäkerhet i min roll som fritidshemslärare med behörighet i att undervisa i musik. Nu är jag helt säker på att jag behöver hitta ett annat rum att sitta i och planera, där ingen kan hitta mig, där jag får vara i fred.

Jag märker att min planeringstid nästan är slut och att jag inte hann göra allt jag behövde göra. Plötsligt känner jag mig trött och undrar hur jag ska klara mig resten av dagen.

Brygga Lorena

När jag höll på med att planera min musikundervisning i skolans arbetsrum, kom min arbetslagsledare in och mer eller mindre beordrade mig att ta min sjukskrivna kollegas musiklektioner. Hon gjorde det med mjukhet i rösten men det var ett beslut som redan hade fattats ovanför mitt huvud. Det var inte första gången detta skedde. Denna gång bad hon mig dessutom att ha förståelse för skolans ekonomi. För mig innebar detta att min planeringstid för fritidsverksamheten och musikundervisningen för veckan blev mycket kortare. Förutom att undervisa årskurs 1 och förskoleklassen i musik, har jag fått fritidsverksamhetens pedagogiska utveckling som ansvarsområde av rektorn. Jag ställdes ännu en gång inför en situation som har upprepats ett flertal gånger. Samma fundering dyker ständigt upp: kan jag säga nej till detta?

Innan jag utbildade mig till fritidslärare hade jag arbetat många år inom fritidsverksamheten. Min erfarenhet av det var att det inte fanns tydliga arbetsbeskrivningar för utbildad fritidspersonal. Jag hade en förhoppning om att det skulle bli annorlunda efter utbildningen, att den skulle ge struktur och tydlighet till mitt arbete, men det är inte så det har blivit. Efter utbildningen förstår jag att det även saknas en arbetsbeskrivning som är gemensam för alla lärare mot fritidshem i Sverige. Jag har utvecklats som människa och i min profession efter tre år på universitetet, det råder inget tvivel om det, men det är fortfarande ingen självklarhet vad min roll är.

Känslan av irritation jag beskriver i min berättelse och önskan att jag hade suttit någon annanstans när min arbetslagsledare kom in för att prata med mig är ett ganska vanligt tillstånd jag befinner mig i när jag är på min arbetsplats. Jag brottas mellan att vilja göra ett bra arbete och att gömma mig undan, så att ingen hittar mig och ber mig ändra mitt arbetsschema. Min arbetslagsledare tackade mig för att vara flexibel innan hon gick ut ur rummet. *Flexibel* är ett ord som jag som personal på fritids är van att höra. Flexibel när jag vikarierar för en lärare som är sjuk. Flexibel när jag måste hoppa över min planering för att en annan kollega av någon anledning är borta. Flexibel...Jag har ett schema där det tydligt står

vad jag ska göra och när, men jag kan inte lita på att det är så min vecka kommer att se ut. När som helst kan jag bli beordrad att ändra mina arbetsuppgifter för att täcka för någon lärarkollega som är borta. Är detta att vara flexibel?

Jag känner mig inte helt avslappnad när jag är på skolan och arbetar. Jag funderar på vad det är jag har utbildat mig till. Är jag en lyxig vikarie? En gratis vikarie? Vid flera tillfällen har jag ställt mig dessa frågor. Varje gång jag har blivit tvungen att ändra mitt schema och fått hoppa över min planering, som jag beskriver i min berättelse, har jag känt att jag kommer längre ifrån min roll som fritidslärare. Samtidigt känner jag mig osäker på vad den rollen är och innebär. Jag känner mig varken sedd eller uppskattad i min profession.

Syfte och frågeställningar

Vår avsikt är att med berättelserna ovan, som är tagna direkt från situationer i vårt dagliga arbete, belysa en problematik vi som fritidslärare ofta ställs inför. Vi upplever att fritidsläraren idag har en alltför otydlig roll i sitt arbete. Vi ställs därmed inför en mängd arbetsuppgifter som vi menar går utöver de arbetsuppgifter en fritidslärare bör ha och dessutom ska hinna med under en arbetsvecka. Resultatet blir ett överfullt schema utan andningspauser, en ofrånkomlig stress och en konstant känsla av otillräcklighet på arbetsplatsen när vi slits mellan orimligt många uppdrag. Vi förväntas hoppa in som klasslärare när ordinarie är sjuk, helt utan extra ersättning i tid eller pengar och förväntas i många fall vara en hjälplärare eller elevresurs i klassrummet under skoltid. Andra uppdrag vi har är att utveckla fritidshemmet pedagogiskt samt att arbeta med systematiskt kvalitetsarbete. I vår utbildning ingår även en licens att undervisa i ett estetiskt skolämne från årskurs F-6 i idrott, bild, musik eller hemkunskap. Vi står därmed med ena benet i skolans verksamhet och det andra i fritidshemmets och hamnar så i en gråzon där en splittring i arbetsuppgifter och dess fokus uppstår.

Med tanke på att fritidsläraren idag utbildas till att undervisa i ett estetiskt skolämne, samt att all fritidspersonal som anställs efter den 1 juli 2019 ska vara utbildade och inneha en licens

för att få undervisa i fritidsverksamheten (Sveriges Riksdag, 2017/18:UbU31), önskar vi ett förtydligande om vad fritidsläraren ska lägga sitt fokus på, skolan eller fritids? Sedan fritidshemmets integration i skolan på 90-talet menar vi att rollen för fritidsläraren blivit alltmer otydlig och fritidsläraren kastas så runt i de olika lärarkategorierna utan att riktigt hitta sin plats i skolan. Även om vi anser att fritidshemmets integration i skolan är något positivt behövs mer precisa direktiv för vad fritidsläraren förväntas göra för arbetsuppgifter. Vi anser att det behövs ett dokument med en tydlig arbetsbeskrivning för den här yrkeskategorin.

Vi upplever att det skapas ett dilemma i hur vi som fritidslärare ska kunna känna att vi räcker till samt känna att vi har förutsättningar för att göra ett bra jobb, samtidigt som skolans verksamhet sakta men säkert ”tar över” våra arbetstimmar. Är det verkligen meningen att vi som fritidslärare ska arbeta i klassrummet hela dagen (som jag, Anna beskriver i min första berättelse), eller undervisa i estetiska ämnen (vilket jag, Lorena tar upp i min berättelse) för att sedan vara helt slut när fritidsverksamheten börjar? Nu är vi snart färdigutbildade fritidslärare och efter tre års utbildning på högskola är vi fortfarande osäkra på vilka arbetsuppgifter som ingår i vår yrkesroll, hur kommer det sig? Vi slits dagligen mellan våra olika arbetsuppgifter, men vilka är de egentligen? Vi ställer oss frågan: När är det okej att säga nej?

När vi arbetade fram följande frågeställningar hade vi läroplanen för grundskolan samt skollagen som utgångspunkt. Utöver det ställde vi oss frågande till var vi kan hitta en arbetsbeskrivning som gäller för fritidsläraryrket.

Vilka arbetsuppgifter ingår i vår roll som fritidslärare?

Vilken verksamhet ska vi lägga vårt fokus på, skolan eller fritids?

Ska vi som fritidslärare agera lärarassistent/elevresurs i klassrummet under skoltid?

Metod

Vi har valt att skriva uppsatsen i essäform och skriver därmed texten i jag-form där våra egna erfarenheter och vårt eget handlande står i fokus. Vi har genom att skriva berättelser om händelser tagna direkt från vårt dagliga arbete som fritidslärare, tagit fram några frågeställningar som bildar en utgångspunkt i vår uppsats. Lotte Alsterdal beskriver i artikeln "Essäskrivande som utforskning" 2014, att det i essän finns en tydlig berättarröst, ett jag, till skillnad från den traditionella vetenskapliga texten som istället strävar mot objektivitet och ser en tillförlitlighet i att komma bort från det personliga (Alsterdal 2014, s 59). Denna berättarröst och detta "jag" använder vi oss av genom uppsatsen för att på ett självkritiskt sätt granska oss själva i vårt handlande och för att undersöka våra frågeställningar.

Maria Hammarén beskriver hur man kan använda sig av skrivande som metod i boken *Skriva – en metod för reflektion* 2005. Hon förklarar att skrivande kan vara en metod för både reflektion och för att synliggöra en erfarenhetsgrundad kunskap. Hammarén beskriver att det när man synliggör erfarenhet, handlar om att hämta stoff ur sitt eget lager och att det är då man kan belysa det. Hon menar vidare att det är en metod som är raka motsatsen till att förpacka budskap på ett övertygande sätt och att det snarare handlar om att befria sig från alla förutfattade meningar. Hon beskriver att det istället handlar om modet att återknyta kontakten med en del av de berättelser som vi bär med oss, för att sedan undersöka dem (Hammarén 2005, s 17-18). Detta är ett tankesätt vi hittat inspiration i och burit med oss under vår skrivprocess. Hammarén beskriver vidare att skrivandet handlar om att medvetet växla mellan två skrivsätt: ett associativt och ett analytiskt, alltså att gå in i rollen av sig själv och att samtidigt betrakta den med distans (Hammarén 2005, s 54). Skrivandet i sig blir ett verktyg för reflektion. Det är en kunskapsprocess som har hjälpt oss att analysera och integrera våra erfarenheter med vår profession.

I vår uppsats använder vi oss av tidigare forskning, i form av tre vetenskapliga texter: *Fritidshem – ett gränsländ i utbildningslandskapet* 2019, *Fritidshemmet i forskning och förändring – En kunskapsöversikt* 2000 och *God kvalitet i fritidshem – Grund för elevers*

lärande, utveckling och hälsa 2012, för att synliggöra och lyfta fram våra frågeställningar. Som källor använder vi oss även av *Skollagen*, Skolverkets *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* samt *studentlitteratur*. Genom att använda oss av det material det redan skrivits om kan vi undersöka och stödja våra frågeställningar, som handlar om fritidslärares roll i skolan, för att kunna bygga vidare våra egna tankesätt därefter.

Vi använder oss av den *hermeneutiska metoden*, vilken beskrivs i boken *Forskningsmetodikens grunder* 2011, som går ut på att forskaren närmar sig forskningsobjektet subjektivt utifrån sin egen förförståelse. Författarna menar att denna förförståelse samt tankar, intryck, känslor och den kunskap som forskaren har, ses som en tillgång snarare än ett hinder för att tolka och förstå forskningsobjektet. De beskriver vidare att forskaren här också kan ställa sig själv som subjekt i relation till forskningsobjektet och på så vis pendlar mellan att inta både rollen som objekt och subjekt i sin egen forskning (Patel & Davidson 2011, s 29). Här tänker vi att det gäller att hitta en balans i att vi skriver om oss själva i personliga berättelser, men att vi även måste kunna ta ett steg tillbaka för att se situationerna från ett utomstående perspektiv, det är en svår balansgång men samtidigt anser vi att det är ett intressant och lärorikt sätt att skriva på.

En teori vi valt att använda, för att analysera våra berättelser, är *intersektionalitetsteorin*, som handlar om maktstrukturer och hur de samverkar med varandra på olika sätt (Fagerström & Nilson 2008, s 21). Vi har valt den teorin därför att vi under vår skrivprocess uppmärksammat och kunnat dra paralleller till liknande maktstrukturer i skolan, mellan olika lärarkategorier.

I vissa delar av vår text har vi valt att dela upp skrivandet i separata stycken och skriva en och en, till exempel har vi valt att skriva en varsin brygga samt en enskild reflektion över varandras berättelser. Eftersom vi är två författare och därmed två röster, har vi valt att göra så, för att på ett ännu tydligare sätt få fram våra egna åsikter i ett ”jag” och inte helt komma bort ifrån *jagperspektivet* som utmärker essäformen och för att variera skrivandet av ett ”vi”.

Etiska överväganden

Med tanke på den personliga integriteten och i enlighet med *Vetenskapsrådets forskningsetiska principer* och *konfidentialitetskrav* (Vetenskapsrådet 1990, s 12) har vi fingerat namn på personer och platser, för att ingen på något sätt ska känna sig utlämnad i berättelsen. Christian Eidevald skriver i boken *Handbok i kvalitativa metoder* 2015, att det inom all forskning är viktigt att hantera personer och sammanhang med stor respekt och att alltid avidentifiera personer och platser i beskrivningar man gör, men att forskning självklart fortfarande ska kunna visa på brister i organisationer, kompetenser, miljöer och kommunikationer (Eidevald 2015, s 118). Vårt syfte med uppsatsen i sin helhet är att lyfta fram en problematik vi anser vara relevant inom vårt yrke, med stöd av vetenskaplig forskning och det är inte meningen att någon person ska känna sig utpekad eller utsatt. Vår avsikt är enbart att lyfta fram olika synsätt på fritidslärares yrke och vardag, även att belysa olika situationer och perspektiv för att på sikt kunna höja statusen på yrket som fritidslärare och fritidslärares roll samt göra den mer avgränsad och tydlig.

Reflektion

Lorenas reflektion över Annas berättelse

Annas berättelser kastade mig blixtnabbt tillbaka till när jag började arbeta i fritidsverksamheten för många år sedan. Situationerna hon beskriver var det som motiverade mig att utbilda mig till fritidslärare. Jag känner igen mig i varenda en av Annas berättelser och får ont i hjärtat när jag läser att dessa situationer fortfarande pågår i de svenska skolorna. Våra arbetssituationer skiljer sig åt i handling men är desamma i känslan som uppstår i både Anna och mig.

I Annas första berättelse tar hon upp den ständiga känslan av att vara polis, i och utanför klassrummet, samt "släcka bränder" bland eleverna som hamnar i konflikt samtidigt som hon förväntas vara i ett klassrum och stötta andra elever. Stressen som uppstår i henne när hon vet att en, eller flera, elever (och en lärare) väntar på henne när hon är ute i hallen och hjälper

andra, som också behöver det, kan jag relatera till. Den har jag känt djupt i magen flera gånger under mina år på skolan. Den här berättelsen får mig att tänka på att vår kompetens används på fel sätt. Anna vet exakt vad hon hade behövt göra i denna situation och vilka elever som hon hade kunnat hjälpa och på vilket sätt, men istället blir hon stressad av ett späckat schema och splittrad i sitt fokus.

I sin andra berättelse blir Anna "påhoppad" av en nära kollega som pratar om arbete när hon har sin rast och är på väg ut på en promenad. Annas reaktion är att lyssna på kollegan och blir stressad och irriterad. När jag läser denna berättelse blir jag också lätt irriterad på kollegan men också lite på Annas tystnad. Jag har själv befunnit mig i liknande situationer där jag har känt att jag inte orkar ta diskussionen. Jag har inte orkat säga emot. Genom att läsa Annas text upptäcker jag att en del av denna orkeslöshet har grundat sig på att jag inte har vetat vad min roll är. Den insikten får mig att förstå Annas reaktion gentemot sin kollega och känslan av att vilja vara någon annanstans än på skolan. Jag inser att jag, från platsen där jag är idag, hade sagt ifrån och bett kollegan prata med mig när jag inte hade rast. Jag kan också se liknelsen mellan denna berättelse och min egen och hur jag trots allt inte heller sa ifrån när min kollega/arbetslagsledare, pratade med mig.

I tredje delen av berättelsen beskriver Anna en situation där hon känner att hon kommer till sin rätt. Hon får känslan av att hon gör det hon vill göra på det sättet hon vill göra. Det är en händelse som påminner henne om varför hon har valt denna profession och det är en lycklig stund. Det finns många stunder där jag också känner att jag får möjlighet att göra det som jag har utbildat mig till. Stunder där jag genomför mina planeringar, stunder där jag är hundra procent närvarande där och då med mina elever, utan underliggande irritation eller stress. Dock väcker denna del i berättelsen en känsla av sorg i mig, en sorg över att dessa bättre stunder inte är de som präglar våra arbetsveckor och en sorg över att det ligger mycket slit bakom dem. Jag funderar på min egen arbetssituation och kommer fram till att jag även i denna del av Annas text känner igen mig själv.

Anna och jag har, trots olika arbetsuppgifter, liknande arbetssituationer och bemötande av kollegor och skolläring. Vi förväntas vara på flera ställen samtidigt och att alltid ställa upp och vara tillgängliga. Att inte med säkerhet veta vilka delar som ingår i vår roll som fritidslärare skapar otrygghet och stress i oss båda.

Annas reflektion över Lorenas berättelse

När jag läser Lorenas berättelse ler jag för mig själv, då igenkänningsfaktorn för mycket av det Lorena beskriver är hög. Även om våra situationer på jobbet, i arbetsuppgifter och befattning, ser något annorlunda ut så finns det en gemensam faktor, denna osäkerhet på vad som mer exakt är vårt uppdrag som fritidslärare och var gränserna för detta uppdrag går, samt vilka våra arbetsuppgifter är. Detta är ett frågetecken för oss och jag tänker att det inte är en slump att jag och Lorena har den här gemensamma problematiken på våra arbetsplatser utan jag gissar att det är så här det ser ut för många fritidslärare idag.

Något jag fastnar för i Lorenas text är när hon beskriver hur hon får en fråga från sin arbetslagsledare, om att ta över en sjukskriven kollegas lektioner, men att hon samtidigt upplever att hon inte har möjlighet att säga nej. Lorena beskriver att hon upplever det som ren formalia att hon blir tillfrågad, men att beslutet redan har tagits över hennes huvud och att det även i sammanhanget påpekas att det är för skolans ekonomiska bästa. Lorena blir i samma stund tackad för att hon är flexibel och jag känner i den läsande stunden en irritation växa över situationen i sin helhet och ordet ”flexibel” känns i det läget som ett hån mot Lorena och hennes yrkeskunnande. Jag känner igen situationen i att bli felaktigt utnyttjad i sin yrkesroll alltför väl och jag tycker det är tråkigt att höra att det händer på fler skolor även om jag inser att det nog tyvärr är så här det ser ut på många skolor idag. Jag upplever att frågor som rör den obligatoriska skolan och dess ekonomi, går före fritidshemmet och dess verksamhet och ibland även allmän hövlighet, vilket jag tror skulle kunna bidra till att fritidspersonal känner sig undervärderad i sin yrkesroll och även vid vissa tillfällen förbisedd eller överkörd.

Lorena beskriver vidare känslan av att behöva fly rummet, till en plats där hon med säkerhet kan få arbeta ostört i lugn och ro. Jag kan relatera till känslan och kan se likheter i del två av min berättelse där jag väljer att lämna skolområdet en stund då jag har rast. Det är ett inslag av min dag som för mig har blivit en rutin, antagligen just av samma anledning som Lorena beskriver, för att få vara för sig själv en stund, hitta en möjlighet att få jobbet gjort eller kanske helt enkelt bara få rensa sina tankar utan störande inslag. Även hur Lorena beskriver känslan av att ha blivit lurad och utnyttjad i sin yrkesroll efter att ha pratat med sin arbetslagsledare, slår mig med en obehaglig träffsäkerhet och igenkänning och det är just situationer som den här som jag skulle önska gick till på ett annorlunda sätt för vår yrkeskategori. Situationer som den här tror jag bidrar till att vi som fritidslärare känner en osäkerhet i vår arbetsroll och en känsla av att vi inte vet när vi har rätt att säga nej.

För att summera min och Lorenas berättelser kan jag se en hel del likheter i vårt arbete, hur vi som fritidslärare blir bemötta på arbetsplatsen och hur vi förväntas vara flexibla i vårt yrke. Det är just denna gemensamma problematik vi känner över vårt yrke och vår arbetssituation i sin helhet som gjorde att vi valde att skriva den här uppsatsen tillsammans.

Gemensam reflektion

Efter att vi reflekterat över varandras berättelser kommer vi fram till att vi har samma uppfattning av hur fritidslärarens roll i allmänhet, presenteras i dagens skola. Det är nog där vi måste börja nysta för att komma fram till hur vi med vår kunskap om yrket, samt med våra åsikter, skulle kunna vara med och förändra och påverka hur yrket ses på idag. Vi funderar över hur vi genom att lyfta problematiken skulle kunna vara med och ändra yrkets inriktning för att smalna av och begränsa det. Vi tänker att steg ett är att skriva den här uppsatsen, med stöd av vetenskapliga texter, för att sedan kunna sprida vårt budskap och våra tankar vidare till de som har beslutsfattande positioner. Till en början till rektorer och skollädares men även senare till kommun, regering och riksdag, då det är till den högre nivån vi måste ta oss för att få till förändringar som på sikt kan göra skillnad för fritidsläraryrket.

Vi är självkritiska och funderar också över hur vi reagerar när vi ställs inför situationerna som vi beskriver i våra berättelser, som trycker ner oss professionellt, och i längden personligt. Vi funderar över vad som är vårt ansvar och vad bör vi förvänta oss från rektor och huvudman. Att läsa våra egna och varandras berättelser får oss att se att vi kan vara passiva och välja att inte säga det vi tycker när situationer som i berättelserna uppstår, men även att det finns en annan sida där vi istället borde säga ifrån och stå upp för våra åsikter.

När vi ställs inför olika krav på arbetsplatsen, till exempel som när jag, Anna inte säger ifrån när min kollega stoppar mig i hallen när jag just ska lämna verksamheten för min rast eller när jag, Lorena inte säger ifrån när min arbetslagsledare vill att jag ska ta över en sjukskriven kollegas lektioner, bidrar vi till att förstärka att situationer som de här fortskrider. Genom att stå upp för oss själva och säga nej skulle vi istället kunna bidra till att skapa förändringar för vårt yrke. Vi funderar över i vilken utsträckning det är vårt ansvar att sätta gränser för vår profession samt vilket ansvar rektor, huvudman och regering har.

Fritidshemmet då och nu

Jag, Anna, beskriver i min tredje berättelse, hur bra det känns för mig när jag arbetar med elever i mindre grupper. Det är viktigt för mig att kunna utföra undervisningen jag har planerat och kallar barnen för elever. Dessa stunder är värdefulla för mig som pedagog eftersom jag upplever att jag bidrar till elevernas utveckling och lärande, särskilt när det kommer till den sociala utvecklingen. Elevernas sociala utveckling är ett av fritidshemmets mål. Syftet med fritidsverksamheten har dock inte alltid varit detsamma.

Inge Johansson, professor i pedagogik vid Stockholms universitet, beskriver fritidshemmets utveckling i sin bok *Fritidshemspedagogik - idé-ideal-realtitet* 2011. Där skriver han att klyftan mellan samhällsklasserna ökade under andra halvan av 1800-talet när industrialiseringen tog fart i Sverige och städerna växte allt snabbare. En ny samhällsklass uppkom, arbetarklassen. Johansson beskriver vidare att båda föräldrarna i familjen då arbetade utanför hemmet och bodde trångt, detta resulterade i att barnen drev runt på gatorna.

Dessa barn ansågs vara en riskgrupp för att utveckla kriminalitet. Olika privata sällskap och ideella organisationer öppnade då de första *arbetsstugorna* för barn, den första öppnade i Stockholm 1887. Arbetsstugorna finansierades via donationer och huvudsyftet var att barnen skulle lära sig hantverk som ansågs vara nyttiga för dem, bland annat skomakarkonst och att fläta korgar, sysselsättningar som senare skulle leda till arbete och pengar. Under 1940-talet ändrades arbetsstugornas namn till *eftermiddagshem* och huvudsyftet med dem var inte längre arbetet, utan läxläsning och rekreation, där barnens intressen skulle stimuleras.

Eftermiddagshemmen var statligt finansierade (Johansson 2011, s 81-84).

Tillsammans med Tullie Torstensson-Ed, filosofie doktor verksam vid Linköpings universitet, beskriver Inge Johansson, i den vetenskapliga rapporten *Fritidshemmet i forskning och förändring – en kunskapsöversikt* 2000 på uppdrag av Skolverket, att det under 1950-talet skedde ett förändringsarbete som skulle ge liv åt begreppet *fritidshem* och den nya yrkesgruppen, *fritidspedagoger*, på slutet av 1960-talet. Det hade tidigare varit förskollärare som hade ansvarat för fritidsverksamheten och som med de nya förändringarna krävde en fortbildning som skulle passa åldersgruppen (Torstensson-Ed & Johansson 2000, s 33).

På 1990-talet integrerades fritidshemmet i skolan, från att tidigare varit två skilda verksamheter i olika lokaler och Skolverket tog över centralt och pedagogiskt. I detta möte, skola- fritids, skedde en kulturkrock. Torstensson-Ed och Johansson menar att olika yrkeskulturer som möts har olika status och olika inbyggda föreställningar om hur det ska vara. Begreppen som används av forskare för att beskriva detta möte är *samarbete*, *samverkan* och *integration* (Torstensson-Ed & Johansson 2000, s 38-39). När jag, Lorena, i min berättelse blir mer eller mindre beordrad av min arbetslagsledare och när jag, Anna, förväntas vara på två olika ställen samtidigt, blir det mycket tydligt att samarbetet inte är ömsesidigt. Den typen av samverkan mellan olika lärarkategorier och även med skolledning, som innefattar just ett ömsesidigt tillmötesgående, har ännu inte riktigt kommit igång, trots så många år under samma tak. Kan en av orsakerna till detta vara otydligheten i fritidslärarens roll?

Vad säger styrdokumentet?

Sedan 2016 har fritidsverksamheten ett eget kapitel i läroplanen med syfte och centrala innehåll, kapitel 4 (Skolverket Lgr11, s 22-25). Denna del ska tillsammans med del 1 och 2 vara utgångspunkten för undervisningen på fritidshemmet. Bland annat ska fritidshemmets verksamhet stimulera elevernas utveckling och erbjuda dem en meningsfull fritid. När jag, Lorena, i min berättelse blir frustrerad över att min planeringstid för fritidsverksamheten tas bort, är det läroplanen jag har i åtanke. I läroplanen står vad fritidshemmet ska erbjuda eleverna och vilka förmågor de ska utveckla där. Dessa aktiviteter kräver planering och reflektion. Sammanfattningsvis ska undervisningen på fritidshemmet ge eleverna följande:

Genom undervisningen i fritidshemmet ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att • pröva och utveckla idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling, • ta hänsyn till personliga behov av balans mellan aktivitet och vila, • skapa och upprätthålla goda relationer samt samarbeta utifrån ett demokratiskt och empatiskt förhållningssätt, • kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften, • skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer, • utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle, samt • röra sig allsidigt i olika miljöer samt förstå vad som kan påverka hälsa och välbefinnande (Skolverket Lgr 11, s 23).

När vi undersöker skollagen hittar vi en text om vad fritidshemmets syfte är. I kapitel 14, 2 § av skollagen står det:

Utbildningens syfte

Fritidshemmet kompletterar utbildningen i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan och särskilda utbildningsformer som skolplikt kan fullgöras i. Fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda dem en meningsfull fritid och rekreation. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov (SFS 2010:800).

De här två texterna är de viktigaste styrdokumentet som fritidsverksamheten har och arbetar efter. I läroplanen står det även tydligt att förskoleklass, fritidshem och skola ska samverka för att stödja elevernas utveckling och lärande (Skolverket Lgr 11, s 14). Det vi finner märkligt är att i kapitel 2 i läroplanen, där det står beskrivet vad läraren ska göra, hittar vi detta:

Läraren ska

- i samverkan med förskollärare i förskolan, lärare i övriga berörda skolformer och fritidshemmet utbyta kunskaper och erfarenheter samt information om innehållet i utbildningen för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i elevernas utveckling och lärande (Skolverket Lgr 11, s 15).

Förskollärare och lärare i andra skolformer nämns som egna yrkesgrupper, men inte lärarna på fritidshemmet. Vem samarbetar lärarna i de olika kategorierna med när de ska samarbeta med fritidshemmet? Detta sätt att skriva i ett styrdokument kan vara en bidragande orsak till att fritidslärares roll i skolan hamnar i skymundan. Här skulle vi önska att fritidsläraren stod benämnd som "lärare i fritidshem" och inte nämnas flyktigt under kategorin "fritidshemmet".

När är det okej att säga nej? När ska vi säga nej?

Jag, Lorena, fick en känsla av att ha blivit lurad när min arbetslagsledare beordrade mig att ta över min kollegas musiklektioner. Hon tackade mig och sade att jag var flexibel. Var jag det egentligen? Själv kände inte jag att jag var det, snarare att jag inte hade något annat val än att göra som jag blev tillfrågad. Enligt vår erfarenhet är den här flexibiliteten en egenskap som endast personalen inom fritidsverksamheten besitter. Vi har ännu inte upplevt denna flexibilitet hos andra lärarkategorier. I artikeln "Fritidshem – ett gränsland i utbildningslandskapet" 2019, beskriver Carin Falkner och Ann Ludvigsson, båda lektorer på Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping, att ordet *flexibel* är ett adjektiv som lärarna inom fritidshemmet använder för att beskriva sig själva och som yrkesgrupp. Detta upplevs både positivt och negativt. De menar på att kluvenheten kring att vara flexibel beror på att i vissa fall är det en inre drivkraft men i andra är det en pålaga från rektor, till exempel när en fritidslärare beordras vikariera för en ämneslärare. Då upplevs flexibiliteten som en nedvärdering av den egna undervisningen (Falkner & Ludvigsson 2019, s 18).

Det var exakt så det kändes för mig, Lorena, när min arbetslagsledare berömde mig för att jag var flexibel, som om min egen undervisning och dess planering inte var viktig. Det var för att denna flexibilitet inte kom från mig, utan redan var bestämd av rektorn. Jag har under alla

mina år i skolans värld inte bevittnat att en ämneslärare blir tillfrågad om att vikariera på fritids utan det är nästan självklart vad som ingår i en ämneslärares roll. När vi undersöker vidare i våra berättelser och erfarenheter är vi överens om att ännu en gång handlar denna situation om oklarheten kring fritidslärares roll i skolan. I båda våra berättelser framgår det att det är under den obligatoriska skoltiden som vår roll blir otydlig. När fritidsverksamheten är igång råder det inget tvivel om vad vi ska göra. Jag, Anna, beskriver hur bra det känns att sitta med eleverna och hålla i en aktivitet som jag själv har planerat och jag, Lorena, blir frustrerad för att min planeringstid för fritidsverksamheten försvinner när jag måste vikariera. Vi båda vet vad vi har för roll på eftermiddagarna när fritids är igång.

I Falkners och Ludvigssons artikel hittar vi följande mening: “ Ett par lärare berättar också att paradoxalt nog har kraven på lärares behörighet försvårat samverkan eftersom det finns lärarkollegor som inte ser lärarna i fritidshem som behöriga att undervisa eleverna” (Falkner & Ludvigsson 2019, s 18). Vi har rektorer som genom sin handling inte värdesätter vår, fritidslärares, undervisning och så har vi andra lärarkollegor som inte ser oss som behöriga att undervisa, samt en läroplan där vi inte nämns som yrkesgrupp. Detta är vad vi bemöts av på våra arbetsplatser och som bidrar till att skapa denna otydlighet.

Vad gör vi fritidslärare när vi ställs inför de här situationerna? I mina, Annas, två första berättelser ser vi hur jag brottas mellan det jag faktiskt gör och det jag egentligen vill göra. I den första berättelsen handlar det om min roll som fritidslärare i skolans värld och hur jag inte kan vara helt närvarande i situationen som uppstår med eleverna ute i hallen, för att jag vet att min lärarkollega förväntar sig att jag ska vara i klassrummet. I den andra berättelsen, när jag blir stoppad av en kollega just när jag är på väg på min rast, vill jag egentligen bara gå iväg men istället stannar jag och lyssnar på henne. Jag, Lorena, säger inte heller nej när jag får veta att jag ska ta min sjuka kollegas lektioner. Är vi verkligen flexibla här eller är vi istället alltför medgörliga? När är det okej att säga nej? Och framför allt: När har vi rätt att säga nej?

Enligt författarna till artikeln ”Fritidshem - ett gränsland i utbildningslandskapet” är fritidslärarna väldigt måna om att lösa uppkomna situationer och vara flexibla men de hamnar

i en ond cirkel där de som lärargrupp får betala priset. Författarna beskriver vidare att fritidslärarna också uttrycker att de känner sig som logistiker som håller reda på olika scheman, elever och platser, samt att de upplever en otydlighet i vad uppdraget innebär (Falkner & Ludvigsson 2019, s 19).

Intersektionalitetsteorin

Efter att ha läst och reflekterat över våra egna och varandras berättelser, bestämde vi oss för att använda *intersektionalitetsteorin* för att fördjupa oss i och behandla våra frågeställningar. I förordet till *Kvinnovetenskaplig tidskrift* från 2005 skriver litteraturvetaren Eva Borgström att intersektionalitet fokuserar på skärningspunkten mellan olika maktordningar som baseras på kön, etnicitet, sexualitet, klass, nationalitet, funktionalitet, ålder, religion och så vidare. Borgström menar att intersektionalitet är ett tvärvetenskapligt begrepp som belyser hur olika maktordningar samverkar. Hon poängterar att olika maktordningar konstruerar varandra ömsesidigt och att de kan försvaga eller förstärka varandra, komplettera eller konkurrera med varandra (Borgström 2005, s 4-5).

Linda Fagerström, konstvetare och universitetslärare, och Maria Nilson, lektor vid Linnéuniversitetet, beskriver i sin bok, *Genus, medier och masskultur* 2008, vad denna teori handlar om. Även de menar att det finns olika samhälleliga maktstrukturer som samverkar med varandra. De här maktstrukturerna kompletterar eller konkurrerar med varandra, de överlappar varandra och påverkar oss på olika sätt beroende på var i överlappningen man befinner sig (Fagerström & Nilson 2008, s 21). På samma sätt som det finns maktstrukturer i samhället som överlappar varandra, har vi genom att analysera våra gestaltningar, kommit fram till att det finns liknande strukturer inom skolans värld och inom olika lärarkategorier, som också gör det. Vi funderar över hur dessa strukturer förhåller sig till varandra på arbetsplatsen och huruvida de påverkar varandra i just status och makt hierarki. Vi funderar vidare om det kan vara så att fritidslärare överlag känner att de är underpositionerade klasslärare i status, när det kommer till vilken yrkeskategori som prioriteras av skolläningen i frågor rörande till exempel arbetsbelastning och planeringstid. Vi funderar över om en bakomliggande anledning till det i så fall skulle kunna vara att fritidsläraren har svårt att

hävda sig och sin rätt på arbetsplatsen. Kanske skulle det kunna bero just på en osäkerhet i vad som ryms i fritidslärares uppdrag i sin helhet.

Fritidsläraren i gråzonen

För att förtydliga vårt uttryck att fritidsläraren hamnar i ”gråzonen” på arbetsplatsen, vilket vi tidigare nämnt under rubriken ”Syfte och frågeställningar”, så har vi valt att rita upp två modeller som representerar vår egen teori, baserad på intersektionalitetsteorin. Inspiration att använda oss av den här typen av modeller för att förtydliga och synliggöra olika perspektiv och teorier, har vi fått från boken *Dialogkompetens 2012*, där författarna på liknande sätt valt att rita upp modeller för att tydligare visualisera vad de vill säga (Wilhelmson & Döös, s 12-25). Vår första modell, *figur 1* visar på hur vi anser att förhållandena ser ut mellan tre lärarkategorier i skolan idag: *ämnesläraren*, *fritidsläraren* och *elevresursen*. Vi anser att fritidsläraren ofta hamnar i kläm mellan de två andra kategorierna och istället för att jobba tillsammans sida vid sida menar vi att fritidsläraren rycks tag i från två håll. Dels åt ena hållet i att arbeta som elevresurs, vilket jag, Anna beskriver i min första berättelse, när jag är schemalagd att vara i klassrummet under den obligatoriska skoldagen, för att agera stöd åt en enskild elev. Men även åt andra hållet i att arbeta som ämneslärare, vilket jag, Lorena beskriver när min arbetslagsledare vill att jag ska ta över en sjukskriven kollegas ämneslektioner, dessutom på bekostnad av min egen planeringstid. Denna splittring i arbetsuppgifter är vad de grå zoner i modellen visar. Den lilla kärnan som blir kvar av fritidslärares cirkel i figur 1, den delen där fritidsläraren får tillfälle arbeta inom sitt yrke, ser ironiskt nog ut som ett äppelskrutt. Om vi skulle likna den här cirkeln vid en frukt, säg ett äpple, så blir det efter att andra arbetsuppgifter bokstavligen talat ”äter upp fritidslärares fokus” alltså bara ett skrutt kvar. Enligt vad vår första modell visar kan det såklart också hända att en elevresurs eller ämneslärare går in och jobbar på fritids, även om det enligt vår uppfattning händer mer sällan.

När vi satte oss ner och tog fram de här modellerna kom vi ganska snart fram till att enligt gestaltningarna vi beskrivit i våra berättelser befinner jag, Anna, mig främst i den grå zonen mellan elevresurs och fritidslärare medan jag, Lorena, huvudsakligen befinner mig i den grå

zonen mellan ämneslärare och fritidslärare. Vi konstaterar strax därefter att det inte är optimalt att befinna sig i någon av dessa zoner och ritar så upp en andra modell som här representeras i *figur 2*.

I figur 2 har vi valt att lägga till en fjärde lärarkategori, en lärarassistent, då vi anser att denna kategori kan vara luckan som behövs för att fylla den tjänsten som fritidspersonalen ofta har i klassrummet, nämligen att agera hjälplärare eller elevresurs. Varför inte lägga till ytterligare ett yrke med kvalificerad personal, eftersom det uppenbarligen behövs i skolan idag, så att fritidsläraren kan få sköta sitt huvudsakliga jobb, att arbeta i och utveckla fritidsverksamheten. Vi menar att istället för att de olika lärarkategorierna naggar varandra i kanten så borde de arbeta tillsammans sida vid sida med sina respektive yrken för att på så sätt komplettera varandra och bidra till ett givande samarbete för att skapa en lärorik miljö för eleverna. Vi vill med figur 2 också passa på att understryka att vi inte menar att varje lärarkategori ska vara isolerade och ”sköta sitt”, utan snarare få en möjlighet att skapa en samarbetsform där personal inom alla kategorierna kan känna att de får användning för de arbetsuppgifter som berör det område de är utbildade inom och således har kompetens att utföra. I figur 2 skapas dessutom en given plats för eleven, i centrum av cirkeln, där ytterringen består av ett team av utbildade lärare i olika kategorier.

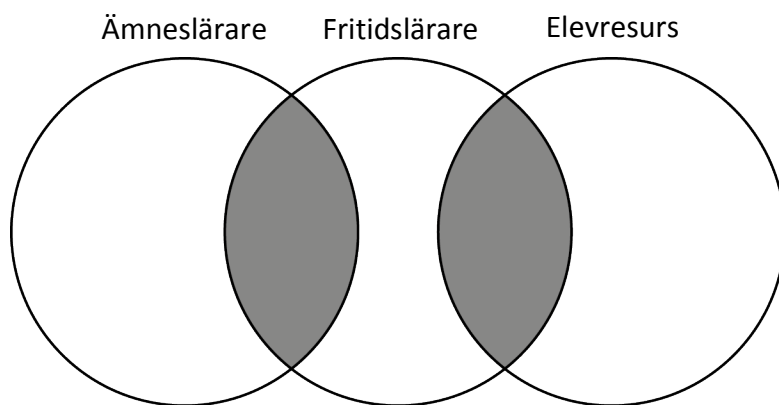

Fig. 1

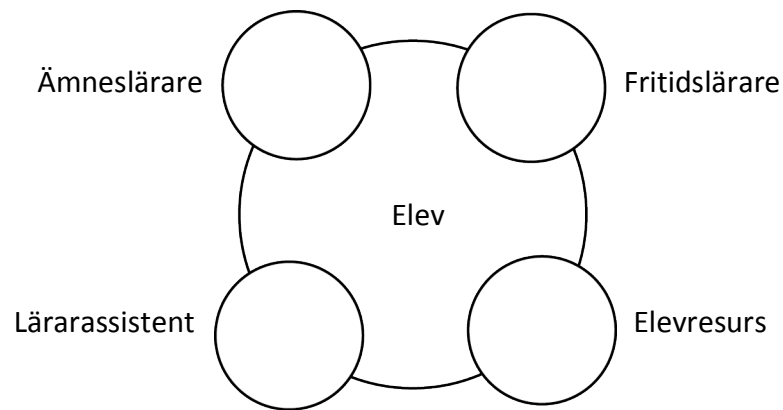

Fig. 2

Följande citat är taget ur grundskolans läroplan, *Lgr11* under rubriken *Skolans uppdrag* och belyser hur viktigt det är att förskoleklass, skola och fritidshem bidrar till att bilda en helhet i elevernas lärande och utveckling:

Skolan ska främja elevernas harmoniska utveckling. Detta ska åstadkommas genom en varierad och balanserad sammansättning av innehåll och arbetsformer. Gemensamma erfarenheter och den sociala och kulturella värld som skolan utgör skapar utrymme och förutsättningar för ett lärande och en utveckling där olika kunskapsformer är delar av en helhet. Ett ömsesidigt möte mellan de pedagogiska synsätten i förskoleklass, skola och fritidshem kan berika elevernas utveckling och lärande (Skolverket Lgr 11, s 8).

I citatet ovan tolkar vi in vår figur nr 2 från föregående stycke, där ett team av utbildade personer i olika lärarkategorier tillsammans använder sina kompetenser för att ge eleven den bästa kunskapen och en möjlighet att maximera sin utveckling och sitt lärande. Vi tolkar därmed citatet så att varje lärarkategori behövs i skolan för att ge eleven tillfälle att ta del av varje enskild kategoris kompetens för att på så sätt få en helhet av kunskaper med i sitt lärande.

Carin Falkner och Ann Ludvigsson, skriver i sin vetenskapliga rapport *God kvalitet i fritidshem* 2012, framtagen för Kommission för ett socialt hållbart Malmö, om fritidslärares dubbla roll i skolan och de nämner att flera forskare anser att det var fritidslärarna som förlorade på integrationen med skolan. De skriver vidare att fritidslärares kompetens inte tas tillvara utan att de istället får rollen som ”hjälp lärare” under den obligatoriska skoldagen och inte då sällan inom områden de inte har kompetens för. Falkner och Ludvigsson beskriver vidare att läraren i fritidshem har utbildning och kompetens för att arbeta med elevernas sociala utveckling på individ- och grupp nivå, relationsskapande, konflikthantering och ledarskap samt att det i den grundläggande lärarutbildade fritidslärares kompetens, ingår att arbeta med normer, värden och demokratisk fostran. Författarna menar här att man istället borde ta tillvara på den här yrkesgruppens kompetens genom att sluta använda lärarutbildade fritidslärare som ”hjälp lärare” eller det ”kitt” som håller ihop skoldagen och istället använda den reella kompetens som de faktiskt besitter.

Författarna menar vidare att en åtgärd som krävs för att lärare i fritidshem ska kunna använda sin kompetens och erbjuda elever en meningsfull och utvecklande fritidsverksamhet är att fritidsläraren har en rimlig arbetstid i skolsamverkan. Detta för att fritidsläraren i många fall lägger ner så stor tid och kraft på skolsamverkan att de inte orkar bedriva en pedagogisk verksamhet under fritidshemstid. Falkner och Ludvigsson menar att följderna när fritidslärares kompetens inte tas tillvara då blir att det finns en risk att eleverna inte får den kvalificerade pedagogiska verksamhet som de bör få i fritidshemmet (Falkner & Ludvigsson 2012, s 23-24).

En intressant observation vi gör efter att ha läst den här rapporten, är att den skrevs 2012 och att samma problematik med att ta tillvara på fritidslärares kompetens i skolan, nu nästan åtta år senare fortfarande kvarstår. Vi funderar över varför det inte händer någonting när den här problematiken för fritidsläraren länge varit ett faktum samt varför fritidslärare runt om i landet inte har gjort någon slags uppror eller revolt vid det här laget. Vi funderar vidare över varför det här arbetssättet, som fritidsläraren befinner sig i, över huvud taget accepteras av

någon som arbetar inom yrket. Många frågor och tankar cirkulerar i våra huvuden utan att finna några enkla svar.

Slutord

När vi bestämde oss för att skriva den här uppsatsen tillsammans var det för att vi hade hittat en gemensam problematik i vår yrkesroll som fritidslärare. Trots att vi arbetar på olika skolor och har något olika arbetsuppgifter kom vi ganska snabbt fram till att vi i vårt dagliga arbete känner oss utnyttjade i en för oss oklar arbetsbeskrivning. Frågan som väcktes i oss när vi började diskutera detta var vilken vår huvudsakliga uppgift i vårt arbete som fritidslärare egentligen är. Vi spenderar större delen av dagen i skolans obligatoriska verksamhet och dras sakta men säkert mer och mer in i den. Vi ställde oss frågan hur vi kan avgränsa arbetet i den obligatoriska verksamheten samt när vi har rätt att säga nej till en arbetsuppgift.

För att få svar på våra frågeställningar har vi undersökt skollagen och läroplanen för grundskolan och fritidshemmet. I vår undersökning och vår skrivande process har vi kommit fram till att det inte finns några tydliga dokument för lärare i fritidshemmet och våra arbetsuppgifter. Vi har noterat att det finns en uttalad plan för vad eleverna ska lära sig i fritidshemmet, i Lgr 11 kapitel 4, och här känns vår roll som lärare i fritidshem tydlig. Vi har kommit fram till att vår frågeställning mer riktar sig till arbetet vi gör under den obligatoriska skoldagen, det är då vår osäkerhet över vår arbetsroll är som starkast. Den här reflektionen blev extra tydlig för oss när vi läste min, Annas tredje berättelse, där jag beskriver en känsla av säkerhet i min roll som fritidslärare när det är jag som har planerat och utför undervisningen. Vi tänker att om vi som fritidslärare visste gränserna för vårt arbetsområde, även under skoldagen, hade det kunnat stärka vår yrkesroll och det hade kunnat bli lättare att säga nej till vissa arbetsuppgifter. Detta hade i längden också kunna höja vår status och vi skulle kunna hävda oss på ett annat sätt gentemot andra lärarkategorier och även gentemot skolledning och rektor.

Vi har tidigare beskrivit att vi står med ett ben i skolans obligatoriska verksamhet och ett i fritidshemmets och vi anser att det är en bidragande faktor till att fritidslärares arbetsroll är tvetydig. Under rubriken "Fritidshemmet nu och då" skriver vi om fritidshemmets integrering i skolan på 90-talet och tanken slår oss då vad som skulle hända med fritidslärares roll om vi gick tillbaka till ett läge där skola och fritids var två skilda verksamheter i olika byggnader, som det var före integreringen. Vi är inte säkra på att detta hade löst problematiken vi beskriver gällande vårt uppdrag, men det är en intressant tanke som vi anser är värd att fundera över.

När vi funderar över vår profession nu efter att ha gått en treårig lärarutbildning på högskola så anser vi att vår kompetens borde tas tillvara på. Vi nämnde under rubriken "Fritidsläraren i gråzonen" att vi som fritidslärare har utbildning och kompetens för att arbeta med elevers sociala utveckling på individ- och gruppnivå, relationsskapande, konflikthantering och ledarskap. Därmed anser vi att vår yrkeskunskap slösas bort när vi under den obligatoriska skoldagen arbetar som: ämneslärare, klassresurs, vikarie, elevresurs och lärarassistent. När vi som fritidslärare har alla dessa roller under skoldagen bidrar det till att vi inte har någon ork och energi kvar på eftermiddagen när fritidsverksamheten börjar. Detta resulterar i en lägre kvalitet på vårt arbete och på fritidshemmet i sin helhet, vilket direkt bidrar till att eleverna inte får den verksamhet de har rätt till.

Vi inser att förändringar för fritidslärares yrkesroll inte är något som görs i en handvändning men det är viktigt att ta upp ämnet för att kunna synliggöra det och för att kunna få till en förändring på sikt. Även om det i förlängningen är en förändring som måste tillämpas på en högre nivå, av rektor, huvudman, regering och riksdag, så är det vårt ansvar som verksamma fritidslärare att åtminstone lyfta frågan, så att förändringar kan ske i vårt arbete som fritidslärare och för vår yrkesutövning i framtiden.

Under skrivandets gång har vi känt att vi jobbat i både med- och motgång och arbetsprocessen har bitvis varit en känslomässig berg-och-dalban. Vi kan så här i slutet av vårt arbete tillsammans konstatera att vi blivit både klokare och mer förvirrade över vårt yrkesval, men

ser fram emot att börja arbeta som utbildade lärare i fritidshem våren 2020. Vi vill även tacka vår handledare Krystof som under vår skrivprocess bidragit med konstruktiv feedback samt varit ett stöd genom hela arbetets gång.

Anna Cronquist och Lorena Masi

Stockholm, december 2019

Referenser

Alsterdal, Lotte (2014): Essäskrivande som utforskning: I: Burman, Anders (red.): *Konst och lärande – Essäer om estetiska lärprocesser*: Stockholm: Elanders

Borgström, Eva (2005): Från redaktionen – Om ord, olikheter och ojämlikhet: I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift 2-3.05*
<http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/2340/2094>

Eidevald, Christian (2015): Videoobservationer: I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*: Stockholm: Liber

Fagerström, Linda & Nilson, Maria (2008): *Genus, medier och masskultur*: Malmö: Gleerup

Falkner, Carin & Ludvigsson, Ann (2012): *God kvalitet i fritidshem – Grund för elevers lärande, utveckling och hälsa*: Malmö stad
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:551434/FULLTEXT01.pdf>

Falkner, Carin & Ludvigsson, Ann (2019): Fritidshem – ett gränsland i utbildningslandskapet: I: *Nordisk tidsskrift för pedagogik og kritikk* | Volum 5 | pp 13-26
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1318149/FULLTEXT01.pdf>

Hammarén, Maria (2005): *Skriva – en metod för reflektion*: Stockholm: Santérus

Johansson, Inge (2011): *Fritidshemspedagogik – idé-ideal-realitet*: Stockholm: Liber

Patel, Runa & Davidson, Bo (2011): *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*: Lund: Studentlitteratur

SFS 2010:800. Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Skolverket, Lgr11 (rev.2019): *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*
<https://www.skolverket.se/getFile?file=4206>

Sveriges Riksdag (2017/18:UbU31)

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/fler-nyanlanda-elever-ska-uppna-behorighet-till_H501UbU31

Torstenson-Ed, Tullie & Johansson, Inge (2000): *Fritidshemmet i forskning och förändring – En kunskapsöversikt*: Skolverket

<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65386b/1553956738462/pdf597.pdf>

Vetenskapsrådet (1990): *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Wilhelmson, Lena & Döös, Marianne (2012): *Dialogkompetens – för utveckling i arbetsliv och samhälle*: Studentlitteratur: Lund